

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова**

ФЕДЮШКІНА КАТЕРИНА АНДРІЇВНА

УДК 377.013.42:316.36-055.52(072)

**ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕНОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКІВСТВА У
ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук



Київ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Карпенко Олена Георгіївна,
Національний педагогічний
університет імені М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри теорії
та технології соціальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Бялик Оксана Василівна,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
професор кафедри педагогіки та
освітнього менеджменту;

кандидат педагогічних наук, доцент
Байдюк Наталія Василівна,
Черкаський національний
університет імені Богдана Хмельницького,
доцент кафедри соціальної роботи та
соціальної педагогіки.

Захист відбудеться «19» березня 2020 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано «18» лютого 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради



Л.М. Вольнова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Ситуація сьогодення характеризується динамічними змінами в усіх сферах суспільного життя, що, безперечно, супроводжується трансформацією суспільної свідомості людей та перебудовою ієрархії ідей і переконань, притаманних їм. Різка зміна пріоритетів, поява нових цінностей та переорієнтація поглядів щодо значущості тих чи інших моральних якостей часто призводять до занепаду духовної сфери, знецінення позитивних відносин між людьми, сприяють прояву широкого спектра соціальних проблем, які стосуються, у першу чергу, молодого покоління і, на жаль, дестабілізують його становище в реаліях сучасного світу.

Спираючись на низку державних документів, серед яких Закон України «Про освіту» (2017 рік), Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (2019 рік), Концепція реформування професійної (професійно-технічної) освіти до 2027 року (2019 рік), Національна доктрина розвитку освіти (2002 рік), стратегічним завданням освіти визначено всебічний та гармонійний розвиток особистості, її інтелектуальних можливостей, самореалізації в усіх сферах життєдіяльності.

Молодь, зокрема й здобувачі професійно-технічної освіти, стоять на шляху самовизначення (особистісного, професійного, сімейного) та формування світогляду, вибору та утвердження пріоритетів і цінностей у власному житті. Це стосується й усвідомлення свого ставлення до батьківства. Але наразі не всі юнаки і дівчата готові нести відповідальність за власні вчинки у міжособистісних стосунках, що зумовлено домінуючим прагненням досягти матеріального благополуччя, професійного зросту, жити задля власного задоволення.

Оскільки підготовка молоді до шлюбу та сімейного життя посідає особливе місце в даний віковий період, то і формування усвідомленого ставлення до батьківства як складової особистісного самовизначення є надзвичайно актуальним. Особливо гостро постає проблема виконання жінкою різноманітних ролей (професійної, подружньої, господарської, соціальної), що призводить до необхідності пошуку оптимальних шляхів гармонійного поєднання сімейного життя та соціального благополуччя.

Важливим здобутком у нашому дослідженні є можливість використати наукові праці, у яких висвітлюється низка наукових підходів щодо проблеми батьківства в період сьогодення. Національні ідеї, релігійні традиції, духовні цінності щодо родинного виховання втілювали в своїх працях українські науковці (О. Вишневський, О. Духнович, А. Макаренко, С. Русова, М. Стельмахович, ін.). Аспекти сім'ї як інституту соціалізації дитини розглядалася в працях Т. Алексеєнко, А. Капської, Ж. Петрович, І. Пеши та ін. Психологічні аспекти феномена батьківства та його структурні компоненти представлені в роботах зарубіжних та вітчизняних науковців (І. Кон, Р. Овчарова, А. Співаковська, Е. Фромм та ін.). У працях як українських, так і зарубіжних дослідників здійснено ґрунтовний науковий аналіз феномена материнства (Г. Дьяконов, С. Мещерякова, В. Рибалко, Н. Самоукіна, Г. Філіпова, Ф. Хорват та ін.). Проблему усвідомленого батьківства та особливостей його формування досліджували О. Безпалько, І. Братусь, Т. Веретенко,

Ю. Гіппенрейтер, Т. Гордон, І. Зверева та ін. Науково-теоретичні засади підготовки учнівської молоді до шлюбно-сімейного життя розробляли в своїх працях вітчизняні дослідники В. Кравець, О. Лемещенко, В. Сухомлинський, Р. Хавула, Г. Хархан та ін. Фундаментальні дослідження, присвячені проблемам статевого виховання та гендерної соціалізації молоді як підґрунтя гармонійного розвитку зростаючої особистості у різних сферах життєдіяльності, зокрема, у підготовці молоді до сімейного життя, представлені в наукових роботах Н. Байдюк, О. Бялик, Т. Кравченко, Д. Логвінової та ін.

Таким чином, теоретичний аналіз проблеми дозволяє констатувати, що на сьогодні наявна ґрунтовна наукова база щодо формування усвідомленого батьківства. Проте окреслене коло ідей стосується категорії осіб, які вже стали батьками або навіть очікують дитину. Теоретико-практичні питання формування усвідомленого ставлення до батьківства саме у здобувачів професійно-технічної освіти не стали на сучасному етапі розвитку науки предметом спеціального наукового дослідження. Це, у свою чергу, потребувало наукового пізнання, пошуків нових шляхів до збагачення змісту, форм і методів формування усвідомленого ставлення до батьківства у студентської молоді. Актуальність питання посилюється також і низкою *суперечностей* об'єктивного й суб'єктивного характеру, які ускладнюють цей процес. Зокрема, між:

- вимогою суспільства щодо повноцінного виконання громадянами батьківських обов'язків та відсутністю достатніх педагогічних можливостей реалізувати підготовку підростаючого покоління до усвідомленого батьківства соціальними інститутами;

- необхідністю формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти та відсутністю теоретичної науково обґрунтованої програми, яка слугувала б підґрунтям для впровадження та реалізації в практику інноваційних форм соціально-педагогічної роботи щодо формування позитивного ставлення до батьківства;

- ідеалістичним культивуванням суспільством значущості материнства для дівчини та реальною ситуацією сучасності, яка демонструє першочергове значення досягнення успіхів у кар'єрі, матеріального достатку, престижу, тим самим відсуваючи реалізацію материнства на другий план;

- ідеалом бажаного майбутнього, визначеного здобувачем освіти, та відсутністю практичних шляхів його досягнення;

- бажанням здобувачів професійно-технічної освіти демонструвати власну дорослість і незалежність, прагненням жити задля власного задоволення та неготовністю нести відповідальність за власну поведінку, повноцінно виконувати батьківські обов'язки.

Необхідність подолання визначених суперечностей, об'єктивна суспільна значущість оновлення змісту і методів формування усвідомленого ставлення до батьківства в молоді, зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану наукових досліджень Факультету соціально-економічної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом «Теорія і технологія навчання та виховання в системі освіти».

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 7 від 08.12.2015 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 23.02.2016 р.).

Об'єкт дослідження – формування усвідомленого ставлення до батьківства.

Предмет дослідження – форми та методи формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність змістового і методичного забезпечення формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти.

Відповідно до мети було визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретико-методичний аналіз проблеми усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти, уточнити зміст основного категоріального апарату.

2. Виявити сутність і науково обґрунтувати особливості усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти.

3. Визначити критерії, показники та виявити рівні сформованості усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти.

4. Розробити та впровадити структурно-функціональну модель формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти.

5. Експериментально перевірити ефективність упровадження форм та методів формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти.

З метою розв'язання поставлених завдань застосовано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз філософської, психологічної, педагогічної, соціологічної літератури з даного питання з метою виявлення та обґрунтування концепції організації процесу формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти; *обсерваційні* – пряме й опосередковане спостереження з метою виявлення особливостей усвідомленого ставлення здобувачів професійно-технічної освіти до батьківства; *діагностичні* – бесіда, тестування, які сприяли виявленню рівня сформованості усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти та на цій основі пошуку й розробці шляхів організації педагогічної моделі його формування; *педагогічного експерименту* (пілотний, констатувальний, формувальний, контрольний) з метою виявлення, розкриття та впровадження змісту, форм і методів впливу на формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти; *прогностичні* (моделювання, прогнозування, метод незалежних оцінок) з метою розробки, впровадження та апробації авторських навчально-методичних матеріалів, що сприяють забезпеченню процесу формування усвідомленого ставлення до

батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти; *методи математичної статистики* для виявлення значущості отриманих результатів.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що:

– *уперше теоретично обґрунтовано* структурно-функціональну модель формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти, *описано* її складові та змістове наповнення; *визначено* критерії (гносеологічний, діяльнісний, аксіологічний, особистісний), відповідні показники, рівні сформованості усвідомленого ставлення до батьківства (високий, базовий, середній, низький); *запропоновано* тлумачення понять «усвідомлене батьківство», «усвідомлене ставлення до батьківства» і «формування усвідомленого ставлення до батьківства»;

– *уточнено* сутність понять: «батьківство», «материнство»; на основі аналізу поглядів науковців щодо феномена батьківства визначені основні якості батьків, необхідні для успішного виховання дитини; *уточнено* форми та методи формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти;

– *подальшого розвитку* набули питання ролі та місця формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок освіти у соціально-педагогічному процесі закладів професійно-технічної освіти.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що апробовано структурно-функціональну модель формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти; розроблено та впроваджено в соціально-педагогічний процес закладів професійно-технічної освіти Програму формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти «Світ батьківства: у гармонії та злагоді»; розроблено та обґрунтовано методичні рекомендації для працівників соціально-психологічних служб щодо формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок освіти, підібрано комплекс інтерактивних форм та методів роботи з учнівською молоддю (Учнівський клуб «Батьки-всезнайки», Школа щасливого батьківства, Клуб особистісного розвитку «Щаслива жінка» тощо). Методичні матеріали та результати дослідження були використані в освітньому процесі закладів професійно-технічної освіти з метою оптимізації соціально-педагогічної роботи зі здобувачами освіти.

Матеріали дослідження можуть бути використані науковцями, фахівцями вищої школи при підготовці навчальних спецкурсів для здобувачів освіти зі спеціальності «Соціальна робота», «Практична психологія»; спеціалістами соціально-педагогічної сфери під час проектування соціально-виховних заходів для студентської молоді; соціальними педагогами та практичними психологами в процесі планування позанавчальної діяльності в закладах професійно-технічної та іншої освіти; соціальними працівниками – в інших соціально-виховних інституціях у роботі з молоддю.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Державного професійно-технічного навчального закладу «Криворізький навчально-виробничий центр» (довідка №283/01-19 від 14.05.2019 р.), Криворізького професійного будівельного ліцею (довідка №01-22/206 від 15.05.2019 р.), Криворізького

професійного ліцею (довідка №38/01-11 від 14.05.2019 р.), Державного професійно-технічного навчального закладу «Івано-Франківський професійний ліцей автомобільного транспорту і будівництва» (довідка №116/01-13 від 26.04.2019 р.), Куп'янського автотранспортного коледжу Харківської області (довідка №142 від 23.04.2019 р.).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення дисертації знайшли відображення в доповідях та виступах на конференціях *міжнародного* рівня: «Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери» (м. Ніжин, 05-06.05.2016), «Соціальні проблеми сучасної молоді: український та світовий досвід вирішення» (м. Глухів, 12-13.05.2016), «Actual questions and problems of development of social sciences» (Польща, м. Кельце, 28-30.06.2016), «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (м. Одеса, 17.11.2016), «Соціально-професійна мобільність в умовах сучасної освіти» (м. Київ, 05.12.2016), «Сучасні інновації у сфері педагогіки та психології» (м. Київ, 30.11-1.12.2018), «Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі» (м. Київ, 05-06.04.2019); *щорічних звітних* науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» (2015-2019 рр.).

Результати дисертаційної роботи обговорювалися та отримали схвалення на засіданнях кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (2015-2019 рр.).

Публікації. Основний зміст і результати дисертаційного дослідження відображено у 14 одноосібних публікаціях автора. Серед них: 1 методичні рекомендації, 3 статті в наукових фахових виданнях України, 3 статті в зарубіжних виданнях, 7 тез доповідей на міжнародних конференціях.

Загальний обсяг особистого доробку становить 8,59 друкованих аркушів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (225 найменувань, 9 – іноземними мовами), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 315 сторінок, з них 160 сторінок основного тексту. Робота містить 14 таблиць і 2 рисунки на 7 сторінках, 6 додатків на 104 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет; представлено методи пошукової роботи; розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; подано дані про публікації здобувача, відомості щодо впровадження та апробації результатів дослідження, структури та обсягу дисертації.

У першому розділі – *«Теоретико-методологічні засади усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти»* – здійснено теоретичне обґрунтування соціально-педагогічного аспекту феномена батьківства, материнства як складової усвідомленого ставлення до батьківства; уточнено суть термінів «батьківство», «усвідомлене батьківство», «усвідомлене ставлення до

батьківства», «материнство»; визначено актуальний рівень сформованості усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти.

Здійснено аналіз наукових підходів до вивчення проблем батьківства (О. Безпалько, І. Братусь, І. Кон, Г. Лактіонова, А. Макаренко, Р. Овчарова, А. Співаковська, В. Сухомлинський та ін.). Констатовано, що поняття «батьківство» є багатоаспектною категорією, яка є предметом наукових інтересів філософів, психологів, педагогів, медиків, соціологів і зміст якої змінюється залежно від конкретного історичного періоду та розвитку суспільства.

У процесі аналізу проблеми батьківства зосереджено увагу на таких ключових ознаках у його трактуванні: реалізація батьківства починається з моменту вагітності жінки, яка супроводжується душевним спокоєм матері, а виховання дитини має бути спрямоване на її всебічний розвиток (О. Духнович); підґрунтям успішного батьківства є щира любов матері та батька, повага один до одного, а також прояв їхньої любові до всього людства в цілому (В. Сухомлинський); найважливішою умовою формування батьківських позицій постає природна потреба та бажання закоханих людей народити дитину, що сприяє повноцінному розкриттю батьківського потенціалу (А. Співаковська); оволодіння соціальними ролями батьків передбачає наявність внутрішнього прагнення опанувати нову позицію – позицію батьків, свідомо ставитися до власних обов'язків щодо малюка (Н. Панкратова); усвідомлене батьківство – це форма батьківства, яка ґрунтується на відповідальному ставленні батьків до створення умов для повноцінного розвитку дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей (О. Безпалько).

Означені теоретико-методологічні підходи дозволили нам розглянути *«усвідомлене батьківство»* як злагоджену взаємодію батьків задля створення належних умов для розвитку, виховання, навчання та соціального становлення дитини, що проявляється в наявності необхідних педагогічних знань та освіченості, щирих почуттів, перш за все любові, а також умінь і навичок догляду та піклування про дитину. Запропоновано авторське визначення поняття *«усвідомлене ставлення до батьківства»*. Це внутрішня позиція особистості, її емоційно-ціннісне ставлення до феномена батьківства та його ефективної реалізації з метою створення належних умов для гармонійного розвитку дитини.

Теоретичний аналіз поняття «батьківство» в історико-педагогічному контексті дозволив виявити, що проблема батьківства, зокрема й усвідомленого, актуальна для всіх часів, а погляди на даний феномен змінювалися під впливом конкретних соціально-історичних умов, розвитку суспільства, наповнювалися різним змістом залежно від менталітету, національності та самобутніх традицій у представників різних країн.

На основі аналізу поглядів науковців щодо феномена батьківства визначено *основні якості, якими мають володіти батьки для успішного виховання дитини*: позитивне ставлення до себе як до батька/матері; безкорислива, безумовна любов до дитини; прояв турботи та піклування про дитину, задоволення її найважливіших потреб; прагнення до налагодження емоційного контакту з малюком; постійне пізнання та вивчення особистості дитини; єдність та узгодженість поглядів батьків на обов'язки щодо дитини та реалізацію виховного впливу; прийняття

відповідальності за благополуччя дитини та здійснений виховний вплив на неї; гнучкість поведінки у взаємостосунках як з дитиною, так і з чоловіком/дружиною; прагнення визнавати дитину повноцінною особистістю, будувати взаємостосунки на суб'єкт-суб'єктному рівні; оптимальний рівень психолого-педагогічної культури батьків, прагнення до морального вдосконалення та духовного зросту.

У межах наукового пошуку нами уточнено поняття «материнство» як функцію жіночого організму – призначення народжувати дітей, забезпечувати їх турботою та ефективно здійснювати виховний вплив з метою повноцінного розвитку особистості. Але ми не зводимо материнство суто до біологічного аспекту, адже це надзвичайно складний феномен, пов'язаний з оволодінням жінкою соціальною роллю матері та реалізацією виховання дитини.

Окреслено два основні підходи щодо тлумачення сутності материнства. Перший з них абсолютизує інстинктивну природу материнства. Згідно з ним, народження дитини сприяє активізації в жінки материнської інтуїції, інтуїтивних знань, які забезпечують ефективну реалізацію піклування про дитину. У цьому випадку мати не потребує настанов та вказівок від лікарів та інших «помічників» щодо реалізації закладеного природою материнського потенціалу (Д. Віннікотт). Другий підхід визначає вплив культури, рівень розвитку суспільства на особливості реалізації материнства. Цінність материнства або ж його знецінення в конкретному соціокультурному середовищі формує відповідне ставлення жінки до цього феномена та особливостей реалізації себе в ролі матері (Л. Шнейдер та ін.).

В основу розуміння материнства як складової усвідомленого ставлення до батьківства покладено твердження зарубіжного науковця Ф. Хорвата – усвідомлене та відповідальне ставлення до материнства пов'язане з осмисленням його суспільного та особистісного сенсу, позитивним ставленням до нової соціальної ролі, розумінням реальних проблем, прагненням їх розв'язувати.

У сучасних реаліях спостерігається низка *проявів кризи материнства* – рання вагітність серед неповнолітніх, добровільна відмова від дітей, явище девіантного материнства, одиноке материнство, добровільна відмова від народження дітей («Child-free»).

Формування життєвих планів постає характерною особливістю особистості раннього юнацького віку. На етапі навчання для здобувачів професійно-технічної освіти актуальною є не лише їх професійна підготовка, а й особистісне самовизначення, узгодження усіх прагнень з важливими життєвими пріоритетами (кар'єрними, сімейними, соціальними). Тому підготовка до шлюбу та сімейного життя у даний віковий період молоді, формування усвідомленого ставлення до батьківства, як складової особистісного самовизначення, має надзвичайно цінне значення.

З метою визначення сучасного рівня усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти у 2016 р. нами було проведено *пілотне дослідження* з використанням авторської анкети «Ставлення учнівської молоді до батьківства». В експерименті взяли участь здобувачі освіти Державного професійно-технічного навчального закладу «Криворізький навчально-виробничий центр», Криворізького професійного ліцею, Криворізького професійного будівельного

ліцею, Державного професійно-технічного навчального закладу «Івано-Франківський професійний ліцей автомобільного транспорту і будівництва», Куп'янського автотранспортного коледжу. Вибірку склали 576 здобувачів професійно-технічної освіти, із них 378 дівчат та 198 хлопців.

Результати дослідження дозволили дійти наступних висновків. Здебільшого дівчата (понад 50%) у сутність поняття батьківства, зокрема і материнства, вкладають переважно «зовнішні» компоненти – турбота та піклування про дитину в період її безпорадності, забезпечення матеріальним добробутом та в майбутньому престижною професією, здійснення контролю над дитиною. У той час як більшість хлопців (майже 70%) батьківство розглядає як особистісне прагнення до народження дитини та її повноцінне виховання. Лише незначна частина дівчат (15,87%) вбачають у материнстві забезпечення дитини емоційним теплом, турботою та спілкуванням, на відміну від хлопців, багато з яких (38,38%) саме в цьому і вбачає материнство.

Хлопці більше, аніж дівчата, у народженні дитини вбачають радість, щастя та можливість реалізувати себе в новій ролі – ролі батька (84,13%). Для дівчат цей аспект також посідає важливе значення, але вони, на відміну від хлопців, вбачають у цьому ще й обмеження для власного розвитку та щоденні клопоти, пов'язані із доглядом за малюком (60,85%). На жаль, у дівчат поза увагою залишається емоційне спілкування та взаємостосунки, моральне виховання та духовний розвиток дитини, формування ієрархії цінностей, що в цілому може призвести до руйнівних наслідків у становленні особистості маленької людини.

Результати пілотного дослідження засвідчили необхідність ґрунтовної психолого-педагогічної діагностики, а також потребу розробки моделі формування усвідомленого ставлення до батьківства для здобувачок професійно-технічної освіти.

У другому розділі – **«Педагогічне забезпечення форм і методів формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти»** – визначено критерії та показники, дібрано діагностичні методики та виявлено рівні сформованості усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти; розроблено структурно-функціональну модель формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти; експериментально перевірено ефективність впливу форм і методів формування усвідомленого ставлення до батьківства у закладах професійно-технічної освіти.

Обґрунтовано *критерії та показники* усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти: *гносеологічний* (наявність системних теоретичних знань у сферах педагогіки, вікової психології, психології спілкування, психології сім'ї, фізіології, знань щодо особливостей догляду за дитиною з народження, умов гармонійного її розвитку, а також прагнення особистості здобувати знання та збагачувати власний досвід, необхідний для ефективної реалізації батьківства); *діяльнісний* (сформовані уміння і навички, необхідні для ефективної реалізації батьківської ролі, особливості спілкування, взаємодії та встановлення емоційного контакту з дитиною на різних вікових етапах її розвитку,

організація спільної діяльності тощо); *аксіологічний* (ціннісне ставлення до батьківства, його місце в ієрархії цінностей особистості, усвідомлення цінності батьківства як внутрішньої позиції, а не нав'язаної соціокультурними стереотипами та тиском оточення); *особистісний* (прагнення особистості народити та виховувати дитину в повноцінній сім'ї, сформовані особистісні якості, які становлять підґрунтя батьківської зрілості та дозволяють успішно здійснювати виховний процес).

Визначені критерії та показники дозволили схарактеризувати *рівні сформованості усвідомленого ставлення до батьківства* здобувачок професійно-технічної освіти: високий, базовий, середній та низький.

Рівень сформованості показників кожного із критеріїв вивчався з допомогою комплексу діагностичних методик: «Колірний тест ставлень» (О. Еткінд), проєктивний малюнковий тест «Я і моя дитина» (Г. Філіппова), методика «Особистісна готовність до змін» («Personal change readiness survey», С. Ролнік, Н. Хезер, Р. Голд, В. Хал; адаптація Н. Бажанової, Г. Бардієр), «Дерево усвідомленого батьківства» (І. Братусь, Т. Веретенко, Г. Лактіонова, В. Молочний).

З метою перевірки рівня сформованості усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок освіти нами було проведено *констатувальний експеримент* упродовж 2016-2017 рр. Вибір і склад експериментальної та контрольної груп був обумовлений однорідними ознаками щодо реалізації батьківства. Експериментальна група і контрольна група охопили здобувачок професійно-технічної освіти, котрі виявили бажання брати участь у позанавчальній соціально-педагогічній діяльності з метою формування усвідомленого ставлення до батьківства.

До експериментальної групи було залучено здобувачок освіти Державного професійно-технічного навчального закладу «Криворізький навчально-виробничий центр та Криворізького професійного ліцею. Вибірку склали 182 здобувачки освіти 1-2 курсів. Контрольну групу склали здобувачки освіти Криворізького професійного будівельного ліцею, Державного професійно-технічного навчального закладу «Івано-Франківський професійний ліцей автомобільного транспорту і будівництва», Куп'янського автотранспортного коледжу. До вибірки було залучено 196 здобувачок освіти 1-2 курсів.

На основі психолого-педагогічної діагностичної роботи зі здобувачками професійно-технічної освіти нами були отримані наступні дані.

До *високого рівня* сформованості віднесено 8,24% (15 осіб ЕГ) і 8,16% (16 осіб КГ) здобувачок освіти. Вони виявляють позитивне ставлення до батьківства, здійснюють висловлювання щодо бажання мати дітей. Будь-яка інформація, що стосується батьківства, підвищення педагогічної культури батьків, особливостей виховання дітей, викликає у них зацікавлення. Проявляють адекватне сприйняття майбутнього материнства, розуміють необхідність емоційного прийняття дитини, здатність брати відповідальність за власні вчинки. Володіють якостями, необхідними для адекватної реакції на зміни у житті, в тому числі пов'язаними з народженням дитини – оптимізм, адаптивність, енергійність, впевненість. Обізнані стосовно знань та умінь, необхідних для ефективного реалізації батьківської, зокрема й материнської ролі, притаманних якостей та почуттів щодо своєї дитини.

Здобувачки професійно-технічної освіти, яких ми віднесли до *базового рівня*, характеризуються позитивним ставленням до батьківства, але мають занепокоєння та сумніви щодо його ефективної реалізації. Власної ініціативи в опануванні знаннями не виявляють; адекватно сприймають майбутнє материнство, але не впевнені у власних силах, щоб упоратися з цією роллю; розуміють важливість емоційного прийняття дитини, але поки не готові надавати підтримку та захист. Їм притаманні якості, необхідні для подолання стресів, пов'язаних з народженням дитини, але ці якості ще нестабільні, їх варто розвивати. Мають уявлення про необхідні знання та уміння усвідомлених батьків, але не повною мірою; обізнані щодо необхідних для батьків якостей та почуттів до власних дітей. На цьому рівні перебувають 12,64% (23 особи ЕГ) і 17,86% (35 осіб КГ) здобувачок освіти.

Середній рівень сформованості усвідомленого ставлення до батьківства виявили здобувачки професійно-технічної освіти, які демонструють нейтральне ставлення до батьківства та материнства, не висловлюють бажання мати дітей. Такі дівчата мають амбівалентне сприйняття майбутнього материнства, невпевненість у власній материнській позиції. Вони не усвідомлюють необхідності емоційного прийняття дитини. Не готові до прийняття відповідальності за свою роль. Якості, які свідчать про особистісну готовність до змін, мають середні показники розвитку. При цьому мають уявлення про уміння, якими повинні володіти батьки, але не розуміють різниці між якостями та почуттями батьків у ставленні до дітей. Таких здобувачок освіти 42,31% (77 осіб) в ЕГ і 40,31% (79 осіб) в КГ.

До *низького рівня* сформованості усвідомленого ставлення до батьківства віднесено 36,81% (67 осіб ЕГ) і 33,67% (66 осіб КГ) здобувачок професійно-технічної освіти. Вони виявляють негативне ставлення до батьківства і материнства, не бажають мати дітей, оскільки це приносить багато клопоту і потребує значних зусиль. Простежується неприйняття батьківства, неадекватне сприйняття майбутнього материнства, емоційне неприйняття дитини, а також відсутня здатність нести відповідальність за власні вчинки. Якості, які виявляють особистісну готовність до змін, знаходяться на низькому рівні розвитку. Обмежені уявлення щодо знань та умінь, якими мають володіти усвідомлені батьки, спрощені погляди на якості та почуття батьків щодо дітей.

Результати констатувального експерименту засвідчили необхідність проведення зі здобувачками професійно-технічної освіти цілеспрямованої та систематичної роботи, спрямованої на формування усвідомленого ставлення до батьківства.

Формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти ми розглядаємо як цілеспрямований систематичний процес розвитку потенційних можливостей особистості здобувачок освіти, їх якостей та характеристик, набуття ними соціального досвіду, необхідного для ефективної реалізації батьківства у майбутньому.

На основі аналізу теоретичних засад, змісту та принципів процесу формування усвідомленого батьківства, вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду розроблено *структурно-функціональну модель формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти* (рис. 1).

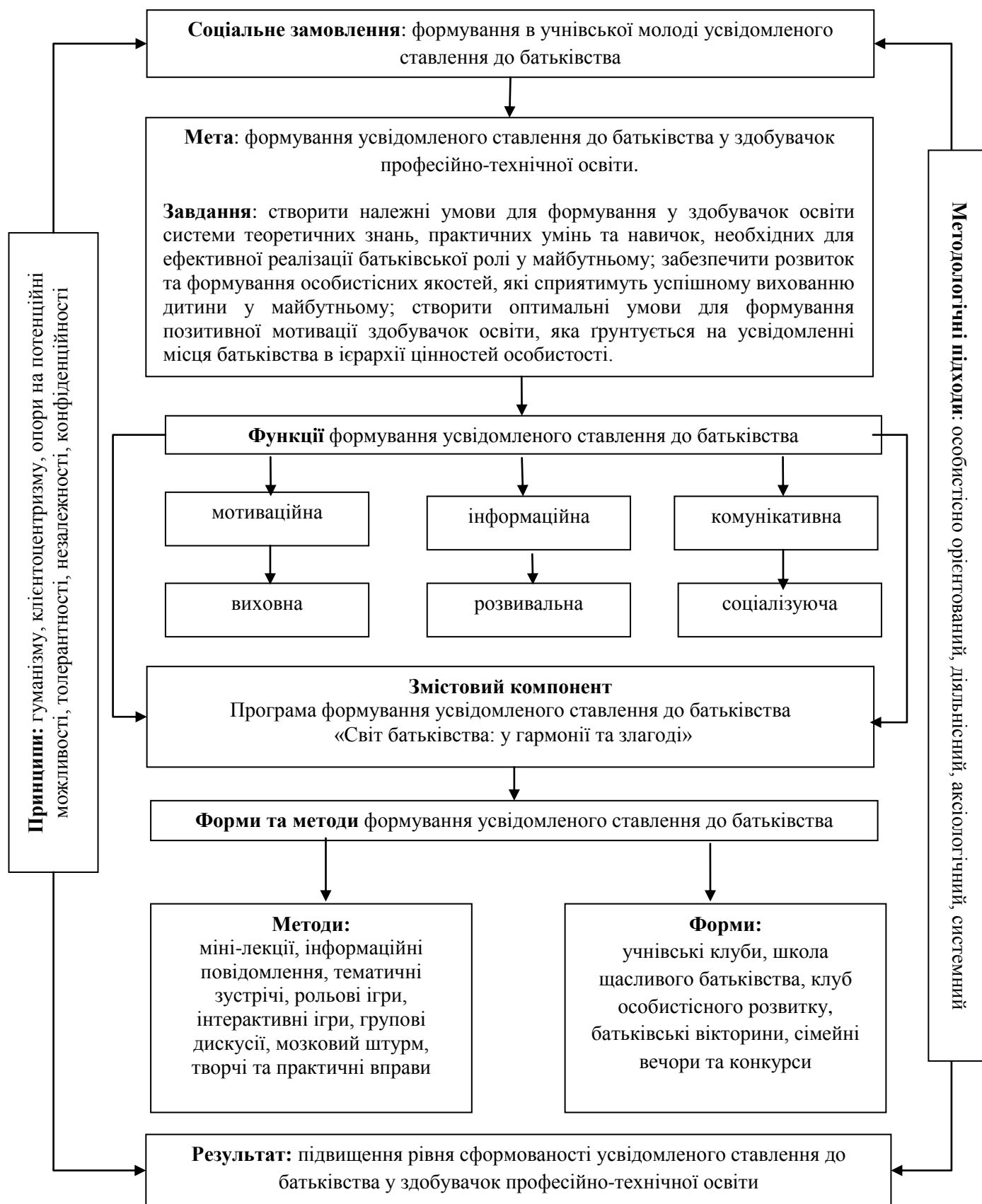


Рис. 1. Структурно-функціональна модель формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти

Структура даної моделі охоплює наступні *компоненти*: *смісловий* (мета, завдання, методологічні підходи, принципи), *змістовний* (програма формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти «Світ батьківства: у гармонії та злагоді»), *операційний* (форми, методи і засоби роботи), *результативний*.

Змістовний компонент відображено у Програмі формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти «Світ батьківства: у гармонії та злагоді». Вона передбачає оволодіння дівчатами відомостями з різних галузей педагогіки та психології, формування умінь та навичок, необхідних для повноцінної реалізації батьківства, розвиток особистісних якостей, які становлять підґрунтя батьківської зрілості, усвідомлення цінності батьківства як власної внутрішньої позиції тощо.

Програма орієнтована на формування позитивного ставлення до себе як до батька/матері, формування відповідальності за благополуччя дитини, посилення єдності поглядів батьків щодо виховання дитини, а також оволодіння та закріплення практичних умінь і навичок щодо процесу розвитку та виховання дитини, її соціалізації та інтеграції у соціум.

Структурно-функціональна модель виконує важливі *функції*: мотиваційну – спрямовану на формування у здобувачок професійно-технічної освіти позитивної мотивації до реалізації батьківства; інформаційну – полягає в збагаченні інтелектуальної сфери здобувачок професійно-технічної освіти теоретично обґрунтованими та практично значущими знаннями стосовно батьківства; комунікативну – полягає в навчанні та реалізації ефективних способів спілкування та взаємодії з найближчим оточенням, у тому числі і майбутніми дітьми; виховну – формування системи поглядів, переконань та ідеалів особистості, необхідних для формування усвідомленого ставлення до батьківства, а також якостей та рис, які забезпечать успішну реалізацію батьківського потенціалу; розвивальну – супроводжується своєрідними змінами у розумінні здобувачками професійно-технічної освіти сутності батьківства, його призначення, у якісно новому ставленні до даного феномена; соціалізуючу – полягає в засвоєнні та поступовому відтворенні здобувачками освіти загальнонародського досвіду, пов'язаного з багатовіковими традиціями сприймання батьківської ролі та виховання дітей.

Зазначені функції реалізуються завдяки *операційному компоненту*: це *форми* учнівської позанавчальної роботи (учнівські клуби, школа щасливого батьківства, клуб особистісного розвитку, батьківські вікторини, сімейні вечори та конкурси), а також *методи* роботи – інформаційні повідомлення («Чоловік у сімейному житті», «Усвідомлене материнство та «Child-free», «Повноцінне виховання особистості», «Правила спілкування з дитиною» тощо), міні-лекції («Бажана вагітність – запорука щасливого материнства», «Вікова періодизація психічного розвитку дитини»), рольові та інтерактивні ігри («Дитячі несподіванки», «Життєві пріоритети», «Сім'я та кар'єра», «З дитиною чи без» тощо), групові дискусії («Народження малюка: радість для родини чи випробування на міцність?», «Роль бабусь і дідусів у вихованні дітей» тощо), мозковий штурм («Справи усього життя», «Материнство – це...» тощо), проблемні ситуації («Розбір польотів», «Сімейні негаразди»,

«Подружжя і свекруха» тощо), практичні вправи («Слухати почуття», «Я-повідомлення»), творчі вправи («Портрет мами і тата», «Чоловічі портрети – хлопець, чоловік батько», «Я – молода мама»).

У процесі реалізації операційного компоненту моделі використано ряд *засобів впливу* на здобувачок професійно-технічної освіти: візуальних (мультимедіа) та друкованих (картки для складання таблиць, роздатковий матеріал). Практична реалізація програми «Світ батьківства: у гармонії та злагоді» серед дівчат, здобувачок професійно-технічної освіти, спрямовувалася на посилення в них усвідомлення сутності батьківства та материнства, соціальної ролі батьків у повноцінному вихованні особистості дитини, а також формування позитивної мотивації до реалізації ролі матері у майбутньому.

Водночас постала потреба у формуванні у дівчат особистісних якостей, якими мають володіти батьки для успішного виховання дитини. Окрім того, на практичних заняттях розглядалися й питання вагітності як важливого етапу розвитку майбутнього малюка, були запропоновані вправи задля формування умінь гармонійної взаємодії з дитиною.

Беззаперечно цінність мали і тематичні зустрічі з представниками різних сфер діяльності, які презентували власні професійні надбання та особистий досвід. До соціально-педагогічної роботи нами були залучені педіатр, перинатальний та сімейний психолог, фахівці з центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, мати багатодітної родини.

Окрема тематика була присвячена особливостям віку дитини, метою якої було сприяння формуванню в учасників системи знань щодо психологічних особливостей дітей на різних вікових етапах, а також умінь щодо ефективної взаємодії з ними. Були розглянуті питання виховання дитини та особливості спілкування матері з нею, створювалися умови задля формування та засвоєння ефективних шляхів взаємодії з дитиною у майбутньому. Зокрема, розкриття тематики «Емоційний світ дитини» сприяло усвідомленню учасниками цінності емоційного світу дитини, формуванню умінь розпізнавати та адекватно реагувати на дитячі емоції.

З метою створення умов для гармонійної взаємодії здобувачів освіти обох статей та усвідомлення необхідності створення повноцінної родини нами було організовано виховні заходи, до участі в яких були залучені як дівчата-здобувачки освіти, так і хлопці-здобувачі освіти закладів професійно-технічної освіти. Зокрема, організація календарних свят (День Матері, День Батька, Міжнародний день сім'ї, День захисту дітей), конкурсів, вікторин та вечорів («Родина – батько, мати, дитина», «Сімейні традиції», «Батьківська мудрість»), присвячених родинній та батьківській тематиці. Заслугове уваги соціальний проект «Батьківство в радість», реалізований для дітей-сиріт здобувачами професійно-технічних закладів під керівництвом соціального педагога у формі соціально-психологічного театру. Оскільки соціально-психологічний театр і за формою підготовки, і за формою презентації для глядачів є активною взаємодією, для здобувачів освіти і для дітей-сиріт була можливість висловити свої враження, думки та почуття стосовно побаченого та запропонувати альтернативні способи вирішення проблем.

Безпосередньо до реалізації запропонованої структурно-функціональної моделі формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти були залучені фахівці соціально-психологічної служби закладів, зокрема й соціальний педагог. Але, враховуючи значний обсяг роботи, до соціально-педагогічної діяльності були залучені представники педагогічного колективу – викладачі та майстри. Нами був організований для педагогічних працівників тематичний практикум «Разом краще: від молодості до батьківства», метою якого була підготовка педагогів до соціально-педагогічної роботи з учнівською молоддю та обговорення актуальних питань даної проблематики.

Перевірка статистичної значущості отриманих результатів здійснювалася за допомогою коефіцієнта ефективності експериментальної методики (за А.Кузнєцовим): $Кеф. = СП(поч.) / СП(кін.)$.

Динаміка рівнів сформованості усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок освіти за чотирма критеріями представлена у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти за чотирма критеріями

Критерії	Групи	Етапи	Високий	Базовий	Середній	Низький
Гносеологічний	Експериментальна група	Констатувальний	0	11,54	46,15	42,31
		Формувальний	7,14	23,08	37,91	31,87
	Динаміка змін в ЕГ		+7,14	+11,54	-8,24	-10,44
	Контрольна група	Констатувальний	0	15,31	47,96	36,73
		Формувальний	2,04	17,86	45,92	34,18
Динаміка змін в КГ		+2,04	+2,55	-2,04	-2,55	
Діяльнісний	Експериментальна група	Констатувальний	10,37	7,25	46,52	35,86
		Формувальний	33,63	10,00	22,19	34,18
	Динаміка змін в ЕГ		+23,26	+2,75	-24,33	-1,68
	Контрольна група	Констатувальний	11,08	13,75	41,16	34,01
		Формувальний	12,98	15,57	37,32	34,13
Динаміка змін в КГ		+1,90	+1,82	-3,84	+0,12	
Аксіологічний	Експериментальна група	Констатувальний	10,44	25,28	43,40	20,88
		Формувальний	18,13	39,01	30,22	12,64
	Динаміка змін в КГ		+7,69	+13,73	-13,18	-8,24
	Контрольна група	Констатувальний	14,28	30,60	39,29	15,80
		Формувальний	14,80	33,16	37,24	14,80
Динаміка змін в КГ		+0,52	+2,56	-2,05	-1,00	
Особистісний	Експериментальна група	Констатувальний	12,15	14,08	33,17	40,60
		Формувальний	20,22	26,15	26,16	27,47
	Динаміка змін в ЕГ		+8,07	+12,07	-7,01	-13,13
	Контрольна група	Констатувальний	15,78	19,9	39,15	25,17
		Формувальний	17,03	21,15	36,14	25,68
Динаміка змін в КГ		+1,25	+1,25	-3,01	+0,51	

Проведена діагностична роботи на *контрольному етапі дослідження* та аналіз її результатів підтвердив ефективність запропонованої структурно-функціональної моделі формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти.

З'ясовано, що завдяки використанню програми «Світ батьківства: у гармонії та злагоді» змінилася динаміка рівнів сформованості усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти. Так, виявлено, що в експериментальній групі кількість респондентів з високим рівнем зростає з 8,24% (15 осіб) до 19,78% (36 осіб), а з базовим – з 12,64% (23 особи) до 23,08% (42 особи). У свою чергу, кількість респондентів із середнім рівнем знизилась з 42,31% (77 осіб) до 29,12% (53 особи), а з низьким – з 36,81% (67 осіб) до 28,02% (51 особа).

Таким чином, впроваджена структурно-функціональна модель дозволила реалізувати зміст, форми і методи в процесі формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти. Виявлені результати дослідницько-експериментальної роботи підтвердили успішну реалізацію мети, поставлених завдань, визначеного змісту, необхідного для формування усвідомленого ставлення до батьківства.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та практичне вирішення актуальної проблеми формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти, що знайшло відображення в обґрунтуванні та експериментальній перевірці формування усвідомленого ставлення до батьківства у закладах професійно-технічної освіти.

Результати наукового пошуку підтвердили правомірність основних ідей та положень щодо процесу формування усвідомленого ставлення до батьківства в умовах закладів професійно-технічної освіти та підтвердили досягнення мети, виконання поставлених завдань та послугували підставою для аргументованих висновків.

1. Теоретико-методологічний аналіз проблеми усвідомленого ставлення до батьківства дозволив визначити, що батьки виступають первинними агентами соціалізації дитини. На всіх історичних етапах розвитку суспільства їх роль полягала у піклуванні та турботі про малечу, формуванні в неї моральних якостей та почуттів, наданні допомоги в процесі поступового та планомірного входження дітей у соціальну сферу та налагодження ефективних суспільних відносин, оволодінні навичками трудової діяльності, підготовці підростаючого покоління до самостійного життя.

З'ясовано, що під поняттям «батьківство» розуміють соціально-психологічний феномен, що є сукупністю знань, уявлень і переконань стосовно себе у батьківській ролі, які реалізуються у всіх проявах поведінкової складової. Визначено, що материнство розглядають як усвідомлене прагнення народження дитини, осмислення цінності цього явища, відповідальне ставлення до здійснення виховного

впливу на основі любові, безумовного прийняття та емоційно-ціннісного ставлення до дитини. Ми схилиємося до думки, що материнство є невід'ємною складовою батьківства, а ефективна реалізація виховання дитини має відбуватися в повноцінній родині за умови злагодженої взаємодії батька та матері.

Окреслено суть поняття «*усвідомлене батьківство*» як злагоджену взаємодію батьків задля створення належних умов для розвитку, виховання, навчання та соціального становлення дитини, що проявляється в наявності необхідних педагогічних знань та освіченості, щирих почуттів, перш за все любові, а також умінь та навичок догляду та піклування про дитину. *Усвідомлене ставлення до батьківства* – це внутрішня позиція особистості, її емоційно-ціннісне ставлення до феномена батьківства та його ефективної реалізації з метою створення належних умов для гармонійного розвитку дитини.

2. Визначено, що особливості усвідомленого ставлення до батьківства відображаються в прагненні здобувачів професійно-технічної освіти до духовного розвитку та морального вдосконалення власної особистості задля ефективної реалізації батьківської ролі, особистісному прагненні до народження дитини та її повноцінного виховання, емоційного спілкування та взаємовідносин з нею, духовно-морального розвитку малечі, що виражаються в стилі сімейного виховання, створенні умов для успішної соціалізації дитини та ефективної її інтеграції у соціум. А прояв до дитини батьківської любові, захисту, піклування в значній мірі обумовлено психологічною та соціальною зрілістю особистості матері та батька, ознаками якої є активна життєва позиція, свідомий контроль за власною поведінкою, вміння приймати конструктивні рішення у проблемних ситуаціях, нести відповідальність за власні вчинки. Зазначені характеристики виступають підґрунтям усвідомленого ставлення до батьківства.

З'ясовано, що формування життєвих планів є характерною особливістю особистості саме раннього юнацького віку. У зв'язку із цим здобувачі професійно-технічної освіти потребують якісної психолого-педагогічної підготовки до майбутнього батьківства. Встановлено, що формування усвідомленого ставлення до батьківства в процесі позанавчальної роботи буде більш ефективним за умови участі молоді у різних видах соціально-педагогічної роботи.

3. Визначено критерії, показники та рівні сформованості усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти. Серед основних *критеріїв формування усвідомленого ставлення до батьківства* у здобувачок освіти ми виокремили наступні: гносеологічний (наявність системних теоретичних знань у сферах педагогіки, вікової психології, психології спілкування, психології сім'ї, фізіології, знань щодо особливостей догляду за дитиною з народження, умов гармонійного її розвитку, а також прагнення особистості здобувати знання та збагачувати власний досвід, необхідний для ефективної реалізації батьківства); діяльнісний (сформовані вміння і навички, необхідні для ефективної реалізації батьківської ролі, особливості спілкування, взаємодії та встановлення емоційного контакту з дитиною на різних вікових етапах її розвитку, організація спільної діяльності тощо); аксіологічний (ціннісне ставлення до батьківства, його місце у ієрархії цінностей особистості, усвідомлення цінності батьківства як внутрішньої

позиції, а не нав'язаної соціокультурними стереотипами та тиском оточення); особистісний (прагнення особистості народити та виховувати дитину у повноцінній сім'ї, сформовані особистісні якості, які становлять підґрунтя батьківської зрілості та дозволять успішно здійснювати виховний процес).

На основі визначених критеріїв, охарактеризовано *рівні сформованості усвідомленого ставлення до батьківства* у здобувачок професійно-технічної освіти: *високий* (виявляється позитивне ставлення до батьківства та материнства, здійснюються висловлювання щодо бажання мати дітей; будь-яка інформація, яка стосується батьківства, підвищення педагогічної культури батьків, особливостей виховання дітей викликає зацікавлення; виявляють адекватне сприйняття майбутнього материнства, розуміють необхідність емоційного прийняття дитини, здатність брати відповідальність за власні вчинки; володіють якостями, необхідними для адекватної реакції на зміни у житті, у тому числі пов'язаними з народженням дитини – оптимізм, адаптивність, енергійність, впевненість; обізнані стосовно знань та умінь, якими мають володіти батьки для ефективної реалізації батьківської ролі, притаманних якостей та почуттів по відношенню до своєї дитини.); *базовий* (виявляють позитивне ставлення до батьківства і материнства, але мають занепокоєння та сумніви щодо його ефективної реалізації; власної ініціативи в опануванні знаннями не проявляють; виявляють адекватне сприйняття майбутнього материнства, але невпевнені у власних силах впоратися з цією роллю; розуміють важливість емоційного прийняття дитини, але поки не готові надавати підтримку та захист; притаманні якості, необхідні для подолання стресів, пов'язаних з народженням дитини, але ці якості варто ще розвивати; мають уявлення про знання та уміння усвідомлених батьків, але не повною мірою, обізнані щодо необхідних для батьків, якостей та почуттів до власних дітей); *середній* (виявляється нейтральне ставлення до батьківства і материнства, не висловлюють бажання мати дітей; амбівалентне сприйняття майбутнього материнства, невпевненість у власній материнській позиції; не усвідомлюють необхідності емоційного прийняття дитини; не готові до прийняття відповідальності; якості, які свідчать про особистісну готовність до змін, мають середні показники розвитку; мають уявлення про уміння, яким повинні володіти батьки, але не розуміють різниці між якостями та почуттями батьків по відношенню до дітей; не обізнані стосовно знань, якими мають володіти батьки); *низький* (виявляють негативне ставлення до батьківства і материнства; не бажають мати дітей, оскільки це приносить багато клопоту і потребує значних зусиль; неприйняття батьківства, неадекватне сприйняття майбутнього материнства, емоційне неприйняття дитини; відсутність здатності приймати відповідальність за власні вчинки; якості, які виявляють особистісну готовність до змін, знаходяться на низькому рівні розвитку. Обмежені уявлення щодо знань, умінь, якими мають володіти усвідомлені батьки, спрощені погляди на якості та почуття батьків по відношенню до дітей).

4. Розроблено та впроваджено структурно-функціональну модель формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти, яка дозволила реалізувати зміст, форми і методи, які мають інтегративний характер та орієнтовані на самопізнання та саморозвиток здобувачок освіти. Структура даної

моделі охоплює низку компонентів: смисловий (мета, завдання, методологічні підходи, принципи), змістовний (програма формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти «Світ батьківства: у гармонії та злагоді»), операційний (форми, методи і засоби роботи), результативний.

5. На формувальному етапі експерименту відбулося впровадження у соціально-педагогічний процес широкого спектру форм та методів роботи, цілеспрямованих та орієнтованих на формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти, серед них: міні-лекції, інформаційні повідомлення, тематичні зустрічі, рольові та інтерактивні ігри, групові дискусії, мозковий штурм, творчі та практичні вправи. Ефективна реалізація практичної діяльності здобувачок професійно-технічної освіти, оволодіння ними необхідними теоретичними знаннями та вміннями в процесі соціально-педагогічної роботи, участь в учнівських клубах, школі щасливого батьківства, клубі особистісного розвитку тощо – усе це дозволило реалізувати цілі, закладені у структурно-функціональній моделі формування усвідомленого ставлення до батьківства.

Результати порівняння отриманих даних у експериментальній та контрольній групах засвідчують достовірність статистично значущих відмінностей у сформованості рівнів усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачок професійно-технічної освіти. В експериментальній групі кількість учасників дослідження, загальний рівень яких охарактеризовано як високий, зріс з 8,24% до 19,78%; в контрольній групі отримані показники засвідчили відсутність позитивної динаміки за рівнями всіх критеріїв, хоча зведена кількість здобувачів із високим рівнем усвідомленого ставлення до батьківства загалом збільшилась з 8,16% до 10,20%, у свою чергу 34,69% респондентів контрольної групи залишилась на низькому рівні сформованості усвідомленого ставлення до батьківства.

Дисертаційне дослідження не вичерпує усіх проблем та завдань формування усвідомленого ставлення до батьківства. *Перспективними напрямками* вивчення порушеної проблеми можуть бути: удосконалення технологій соціально-педагогічної роботи зі здобувачами освіти щодо формування усвідомленого ставлення до батьківства; розробка теоретично обґрунтованої програми формування усвідомленого ставлення до батьківства у хлопців, здобувачів освіти; теоретичне дослідження прийомів та засобів формування усвідомленого ставлення до батьківства у студентської молоді; розробка моделі ґрунтовної підготовки фахівців соціально-психологічних служб щодо соціально-педагогічної роботи зі здобувачами освіти у цьому напрямку; розробка механізму взаємодії закладів професійно-технічної освіти з іншими організаціями, установами, освітніми закладами у процесі формування усвідомленого ставлення до батьківства у молоді.

Список публікацій здобувача за темою дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Федюшкіна К.А. Формування усвідомленого ставлення до батьківства у студентів професійно-технічних навчальних закладів / [За заг. ред. О.Г. Карпенко]. Київ: 2019. 109 с.

2. Лук'янова К.А. Стратегії реалізації батьківства сучасної молоді. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. Глухів: РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2016. Вип. 31. С. 199-206.

3. Лук'янова К.А. Феномен батьківства у сучасному вимірі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: зб. наук. праць*. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. Випуск 22. С. 71-77.

4. Лук'янова К.А. Усвідомлене ставлення до батьківства студентів професійно-технічних закладів освіти як складова особистісного самовизначення. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2016. № 12. С. 87-92.

5. Fediushkina K. Practical aspects of the process of formation of a conscious attitude to fatherhood in conditions of a vocational educational institution [Практичні аспекти процесу формування усвідомленого ставлення до батьківства в умовах професійно-технічних навчальних закладах]. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word.Corp. (Canada), 2019. (April-June). Vol. 8. No. 2. Pp. 220-227.

6. Fediushkina K.A. Diagnostics of a current level of students' conscious attitude to parenthood in the conditions of professional-technical educational institutions [Діагностика сучасного рівня усвідомленого ставлення до батьківства в умовах професійно-технічних навчальних закладів]. *Science and society: Collection of scientific articles*. Fadette editions, Namur, Belgium, 2019. Pp.130-137.

7. Luk'yanova K.A. Acknowledged attitude for fatherhood: modern tendencies [Усвідомлене ставлення до батьківства : сучасні тенденції]. *Science and practice: Collection of scientific articles*. Thorpe Bowker. Melbourne, Australia, 2016. Pp. 274-277.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Федюшкіна К.А. Соціально-педагогічна підтримка формування усвідомленого ставлення до батьківства в умовах професійно-технічних навчальних закладів. *Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі* : матеріали міжнар. науково-практ. конф., (5-6 квітня 2019 р., Київ). Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. С. 83-85.

9. Федюшкіна К.А. Особливості формування усвідомленого ставлення до батьківства у студентів професійно-технічних навчальних закладів. *Сучасні інновації у сфері педагогіки та психології*: матеріали міжнар. науково-практ. конф. (30 листопада-1 грудня 2018 р., Київ). Київ: Таврійський нац. ун-т імені В.І. Вернадського, 2018. С. 130-132.

10. Лук'янова К.А. Усвідомлене ставлення до батьківства молоді як результат партнерської взаємодії сім'ї та закладів освіти. *Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери* : зб. матеріалів Міжнар. науково-практ. конф. (5-6 травня 2016 р., м. Ніжин). 2016. С. 107-109.

11. Лук'янова К.А. Стратегії реалізації батьківства сучасної молоді. *Соціальні проблеми сучасної молоді: український та світовий досвід вирішення*: Матеріали Міжнар. науково-практ. інтернет-конф. (12-13 травня 2016 р., м. Глухів). Глухів: Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2016. С. 99-103.

12. Лук'янова К.А. Усвідомлене ставлення до материнства як запорука ефективної реалізації батьківства. *Актуальні дослідження в соціальній сфері: матеріали восьмої міжнар. науково-практ. конф.* (17 листопада 2016 р., м. Одеса). Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2016. С. 152-155.

13. Лук'янова К.А. Усвідомлене ставлення до батьківства як умова повноцінного становлення особистості дитини. *Соціально-професійна мобільність в умовах сучасної освіти: матеріали міжнар. конф.* (5 грудня 2016 р., м. Київ). Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. С. 34-37.

14. Лук'янова К.А. Материнство як соціально-педагогічна складова усвідомленого ставлення до батьківства. *International Scientific-Practical Conference «Actual questions and problems of development of social sciences»: Conference Proceedings, June 28-30, 2016.* Kielce: Holy Cross University. Pp. 116-119.

АНОТАЦІЇ

Федюшкіна К.А. Формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова МОН України, Київ, 2020.

Дисертація присвячена проблемі формування усвідомленого ставлення до батьківства в умовах закладів професійно-технічної освіти. У роботі на основі теоретичного аналізу філософської, педагогічної, психологічної, соціологічної літератури розкрито наукові засади усвідомленого батьківства; визначено соціально-педагогічну сутність феноменів: «батьківство», «усвідомлене батьківство», «усвідомлене ставлення до батьківства», «материнство».

З'ясовано сучасний рівень усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти. Визначено критерії, показники та рівні сформованості усвідомленого ставлення до батьківства.

Теоретично обгрунтовано та експериментально перевірено структурно-функціональну модель формування усвідомленого ставлення до батьківства в умовах закладів професійно-технічної освіти.

Ключові слова: батьківство, усвідомлене батьківство, усвідомлене ставлення до батьківства, материнство, формування усвідомленого ставлення до батьківства, здобувачі професійно-технічної освіти.

Федюшкіна Е.А. Формирование осознанного отношения к родительству у соискателей профессионально-технического образования. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика, Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова МОН Украины, Киев, 2020.

Диссертация посвящена проблеме формирования осознанного отношения к родительству в условиях заведений профессионально-технического образования. В

работе на основе теоретического анализа философской, педагогической, психологической, социологической литературы раскрыты научные принципы осознанного родительства; определено социально-педагогическую сущность феноменов: «родительство», «осознанное родительство», «осознанное отношение к родительству», «материнство».

Выяснено современный уровень осознанного отношения к родительству у соискателей профессионально-технического образования. Определены критерии, показатели и уровни сформированности осознанного отношения к родительству.

Для достижения поставленной цели научного исследования была разработана и внедрена структурно-функциональная модель процесса формирования осознанного отношения к родительству у соискателей профессионально-технического образования. Предложенная модель состоит из следующих компонентов: смыслового (цель, задания, методологические подходы, принципы), содержательного (программа социально-педагогического сопровождения «Мир родительства: в гармонии и согласии»), операционного (формы, методы и средства работы), результативный (критерии сформированности осознанного отношения к родительству – гносеологический, деятельностный, аксиологический, личностный).

В ходе исследования обоснованы и внедрены специальные формы и методы работы со соискателями профессионально-технического образования. Создана программа формирования осознанного отношения к родительству «Мир родительства: в гармонии и согласии». Реализация данной программы обеспечила создание необходимых условий для формирования у соискателей профессионально-технического образования системы теоретических знаний, практических умений и навыков, необходимых для эффективной реализации родительской роли в будущем; содействие развитию и формированию личностных качеств, которые будут способствовать становлению родительской зрелости соискателей; создания оптимальных условий для формирования позитивной мотивации соискателей, которая основывается на осознании места родительства в иерархии ценностей личности.

По результатам экспериментальной работы подтверждена эффективность и целесообразность структурно-функциональной модели процесса формирования осознанного отношения к родительству у соискателей профессионально-технического образования.

Ключевые слова: родительство, осознанное родительство, осознанное отношение к родительству, формирования осознанного отношения к родительству, соискатели заведений профессионально-технического образования.

Fedyushkina K.A. Formation of a conscious attitude to parenthood among students of vocational and technical educational institutions. – Under the rights of a manuscript.

Dissertation for obtaining of the degree of a candidate of pedagogical sciences with major in 13.00.05 – social pedagogy. – National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov of the Ministry of Education and Science of Ukraine, city of Kyiv, 2020.

The dissertation is devoted to the problem of formation of a conscious attitude towards paternity under conditions of vocational and technical educational institutions. In the work on the basis of theoretical analysis of philosophical, pedagogical, psychological, sociological literature, the scientific principles of conscious paternity are revealed; the social-pedagogical essence of phenomena is defined: "fatherhood", "conscious fatherhood", "and "conscious attitude towards fatherhood", "motherhood".

The current level of conscious parental attitude among students of vocational schools has been clarified. Criteria, indicators and levels of formation of a conscious attitude to parenthood are defined.

The structural and functional model of the process of formation of a conscious attitude towards paternity in the conditions of vocational and technical educational institutions has been theoretically substantiated and experimentally verified.

Key words: paternity, conscious paternity, conscious attitude towards paternity, motherhood, formation of a conscious attitude towards paternity, students of vocational and technical educational institutions.



Підписано до друку 04.02.2020 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 пр. Зам. № 016
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.